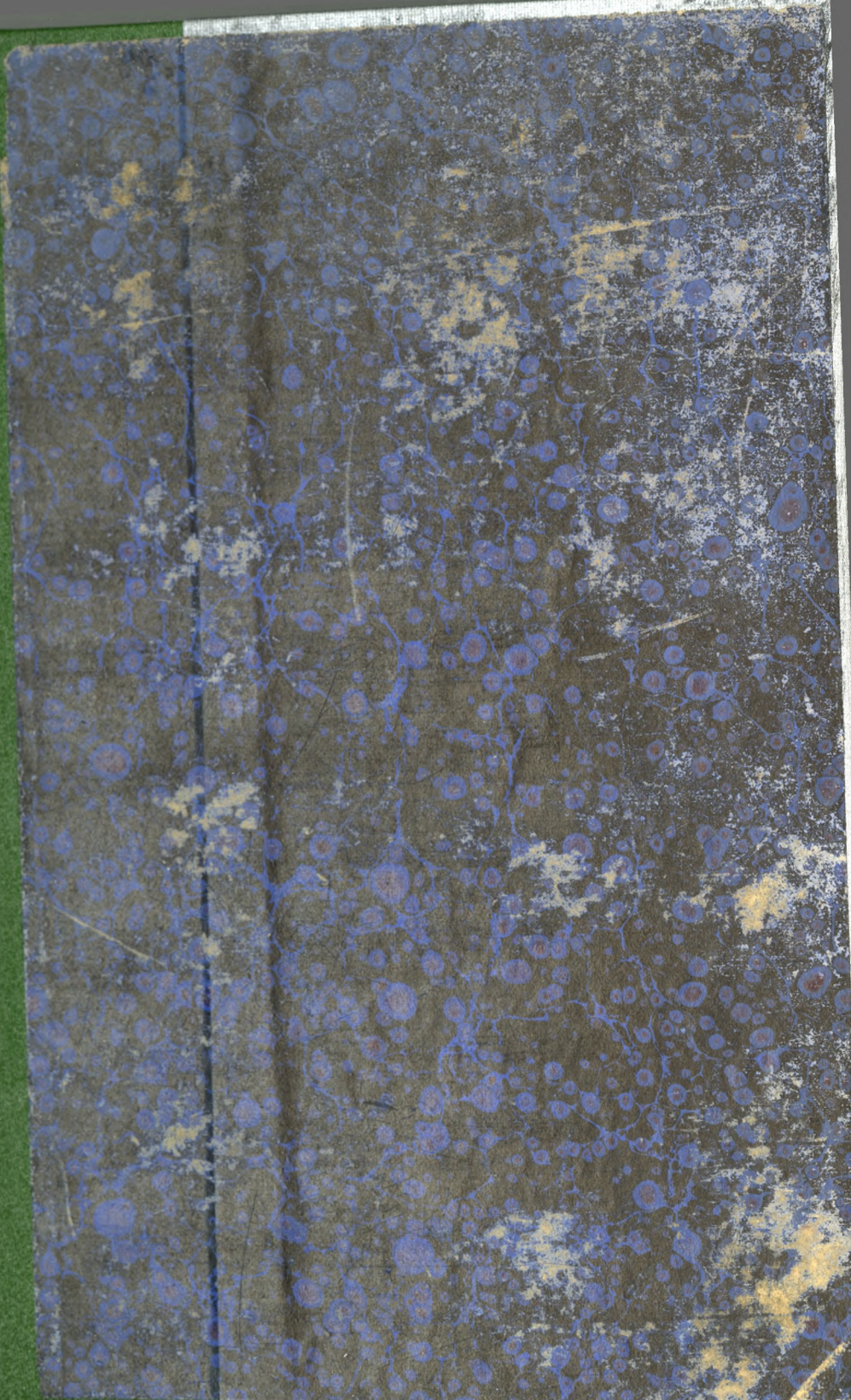

Politikai
röpiratok,

51.

51

386

V. FERDINÁND

TRÓNROLI ÖNKÉNTES VISSZAVONULTSÁGBAN
ELHALT

Austriai Császár és Magyar Király

GYÁSZ-EMLÉKE.

HALOTTI VÉGTISZTELET ALKALMÁVAL

September 12-én 1875

MONDotta TOROCZKÓN, AZ UNITÁRIUSOK TEMPLOMÁBAN

KORONKA ANTAL,

helybéli lelkész, a aranyos-torda körli esperes.

12.

NYOMATOTT A HALLGATÓK KIVÁNATÁRA ÉS KÖLTSÉGÉN.

NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSEINÉL KOLOZSVÁRTT.

1875.

6.172 005 1875

Quae cura Patrum, quaeve Quiritium
Plenis honorum muneribus, tuas,
Auguste, virtutes in aevum
Per titulos memoresque factos
Aeternum? o, maxime Principum?

Hor. Car. L. IV. Od. XIV.

DEBALLAGI MÓR.

Alap ige: Préd. I. 12, 14, 16. Mikor király voltam az Izraelen Jerusalemben, láttam minden dolgokat, melyek lesznek a nap alatt stb. és szóltam magamban: Ime én nagygyá lettem mind azok felett, kik fők voltak előttem Jerusalemben — és az én elmém tanult bölcsességet és tudományt.

V. FERDINÁND, milliók áldása között elhunyt kedves és dicső emlékü királyunk végtiszteletére van rendelve e napnak gyászünnepe. S hogy e napnak szerencséje, vagy szerencsétlensége van-e abban, hogy éppen én állok itt, nem én határozhatom el. Volna pap a világon elég; és azt is hiszem, hogy az osztr.-magyar birodalom papjai sok szépet, sok jót mondtak eddig, és még fognak mondani nagy királyunk gyászemlékére; mondtak és még fognak mondani szebbet, jobbat, dicsőbbet mint én; de ahoz a koporsóhoz közeledni, felette elmélkedni és beszélni — alig hiszem, hogy csak egy papnak is annyi előjoga legyen, mint éppen nekem.

Nem személyes előnyökre akarok hivatkozni, habár éppen abban a korszakban, melyben előjogom gyökeredzik, olvasta reám egy tekintélyes hirlap „Aranyosszék arany száju szent Jánosa“ czimet, mondtak rólam több másnemű nem igazat is; nem ebből vitatom az előjogot, magaménak tulajdonítani e nap hőszerepét; mert ha talán lett volna is valami abból a reám fogott aranyból, rég, rég elmosulhatott az az ötven éves papság sivár viharáiban, s a mint másnak sem szoktam hizelkedni, magamnak annál szigorubb bírása szoktam lenni; — hanem abban rejlik előjogom, hogy e tisztelt nevű és emlékü királyunk koronájára ezelőtt negyven évvel (1835 ápril 19-én mint születése napján) én tüzttem vala fel Aranyosszék nevében a babér koszorut, s ha már Isten eddig élte-tett, magaménak mondhatom a szerencsét és jogot, hogy azt a koszorut, mely oly sok idő után is üde ifjúságban virít, én tüzzem a koporsóra, melyben a megdicsőültnek porai nyugosznak, s melynek gyászlapján ma is gyémánt betűkkel ragyog e rövid, de nagy jelentésű emléksor: „1848 márczius 15-e.“

Oh, mikor azt a babért illetem, még ifju, még keresett pap voltam, a mennyiben Aranyosszék diszgyülése, mint több máskor is, csak

tőlem akarta hallani a bódolati nyilatkozatot, s csak is utánnam mondani ekkor is a homogialis idvezlet s a vallásos „tég ed Isten dicsé-rünk“ áldó szavait új királyunk trónra lépésénél, melyet a közönséges-nél érdekesebbé magasztosabbá tett, az egymás után sűrűn következett válságoknak, s a történelem nagyszerű mozzanatainak összetalálkozása.

Igen természetesen, itt szűkebb körű hazai viszonyaink szempont-jából kell felfognunk s megítélnünk a hivatolt válságok constellatioját.

A forradalom előjátéka az 1834-beli erdélyi hongyülés t. i. csak azokban a napokban lőn királyi hatalom-szóval elosztatva, beszüntetve. A ki nem látta, alig alkothat magának fogalmat az elcsüggedésről, a vérző honfi sebekről és néma fájdalomról, melyek közt a képviselők s az ország nagyjai — mondhatni apró fejedelmei — a katona-erővel kör-rülfogott országházában végig hallgatták az eloszlató királyi leiratot, melynek zárszavai voltak különösen szurósak s szívsebzők: „el innen, siessetek haza tűzhelyeitekre.“ És ők elfojtott keserűséggel távoztak is, mint első szülők a paradicsomból a láng ostor előtt, s pár óra mulva Kolozsvárnak addig a mozgalmas események zaklatására zsu-folva volt utczái üresek lettek. Lőn nagy csendesség, mintha egy nemzet élete lett volna eltemetve.

A város azok daczára, — kik kitörésre számítottak — csendes maradt, de a haza egére polgári éj borult, s oly hirtelen, mint az egyen-lítő alatt szokott, a nagy világosság után rögtönzött sötétség fogta be a világot. De ez aggodalmas helyzet rövid ideig tarthatott, mert pár hét múlva jubilaris ünnep lőn rendezve februarius elején, az eloszlást alá-irt Ferencz császár és király születése napján, mely derült arcokat hívott maga körül. Az örömnep szokott ünnepélylyel tartatott meg, ám-bár ugy vette ki magát ez örömsugár a borult kedély vonások között, mint midőn a sötét fellegen lángkigyó czikázva csuszamlik el. S im az indulatok e váltakozó hullámozása között már márczius 2-án Ferencz császár meghal s gyászünnepet kellett ülni, s elsiratni a haza nagy ha-lottját, s tiz nappal utóbb megáldani az új király trónra lépését. Az ese-mények s ezek nyomán keletkezett érzemények és combinatiók váltako-zásai közt, pár hónap alatt háromszor álltam — mint akkor ottani lakó Aranyosszék diszgyülései előtt, sirva a sirókkal, örülve az örülőkkel.

Akkor az izgatott kedélyekkel szembe, könnyebb lehetett szépet, legalább fülesiklandót s érzékenyitőt mondani, mint igazat és sebgyó-gyitót. S minthogy éppen e zavaros időszakban kellett feltenni a babért új királyunk koronájára, melyet már öt év óta hordott, de melléje a kormányt csak most, atyja halálával vette át, a mi akkor kényes valla-

latot képezett, s feltételezte a Jézusi szellemet, mely megfőkezendő volt a támadozó vihart, — jós lélekkel kellett mérlegelni a helyzetet, mely-ből lehet most is kiszámítani elhúnyt királyunk dicsőségét, mely éppen e zajos viszonyokban volt előkészítve és indokolva, melyeket éppen e szempontból kellett itt is még egyszer felmutatni. Mert valóban válsá-gos napok és események között lépett a pályára, melyről az előkészítve volt fergetegek lávinája néhány év mulva ismét leszorította. De e ne-hány évre dicső öntudattal tekinthetett vissza annak érzetében, hogy nem esalta meg a bizalmat s a reményeket, melyeket személyéhez kö-tött a honfui őszinte ragaszkodás és józan számítás.

Tudom vannak, kiknek méltán vethetők szemökre a Dávid király (2. Sam. 3. 37.) Saul halálára tett észrevételét: „nem tudjátok-e, hogy fejedelem, és nagy fejedelem esett el Izraelben?“ Azoknak t. i. kik esakis a világhódító Caesarok eszményített árnyait akarnak kormányon látni, s pedig egy tekintet a Habsburgok A acheni legendájára, meggyőzhetné őket, hogy itt nem kereshetjük azokat a Styx zavaró, láng-evő, vér-ivó jellemeket, melyek már annyi-szor voltak az emberiség ostorai; annál biztosabban számíthatunk pedig vallásosság alapján nyugvó humanitás, jogtisztelet és conservatív filo-sófia jelvényeire, miket jelentőségre emelt elhunyt királyunk is rövid, de eseményekben gazdag pályáján; — s ha bár az ő neve is közel volt ahoz, hogy a magányba vonulással észrevétlenül mosuljon el, mint sok másoké, kik a nagyvilág szimpadáról magányba vonultak; nem tehetjük, hogy most, miután bevégezte életét, s gyász borult emlékére, reá ne ismerjünk a csillagokra, melyek fejedelni egén ragyogtak. Mert hiszen, itt is ugy van a dolog, mint az ég csillagaival: akkor lesznek láthatók, midőn már éj borult a vidékre. S talán a népek sorsában nyert vivmá-nyokat tekintve, itt is elmondhatjuk, tekintettel dicső királyunk jelle-mére, mit az utóbbi amerikai rabszolga-szabadítás korszakáról mond a történelem, mikép a Lincoln szelidsége erősebb fegyver volt a győze-lemre, mint a Grant ágyú. E jelenségek fenntartásával adom hát vég-nyugalomba távozott királyunk szájába: Mikor én királyja vol-tam Izraelnek Jerusálemben, láttam minden dolgokat, melyek csak hiábavalóság s a léleknek gyötrelme — és szóltam az én elmém-mel, mondván: Ime én nagygyá lettem mind azok felett, kik fők voltak stb.

Azt akarom E. H., hogy a már jelzett szempontról itéljétek meg szavaimat, és pedig együttesen a sz. leczke szavaival, melyekben a trónról visszalépett Salam on király számol magával, s latolgtatja filo-

sofusi higgadtsággal a viszontagságokat s küzdelmeket, tekintettel az eredményekre is, melyek között többé el nem ért magaslatra emelte nemzetét; honnan a jól végzett pálya dicsőségének kíséretében vonult magányba. Ki nem ismer e rajzban Ferdinándunk élettörténetére?! Nem akarok itt eszményített gondolatokkal ábrándozni. Nem teszek úgy, mint a művész, a ki Istent soha sem látott s még is festett, s lár-mázva kínálja azt fűnek, fának. Szóljanak a tények, melyek már át vannak adva a történelemnek, s a vívmányok, mik élnek a nemzet lelkében. Ezek igazat fognak mondani, s maradandóbb fényt árasztanak a birodalomra, mint a meteorként kiégett fényű jellemek, melyeknek az a szerencsétlenségök van, mint ez jeles királyainkkal is megtörtént, hogy dicsőségük annyira össze van növe egyéniségükkel, hogy elmulásukkal a ragyogó neven kívül semmi öröklött vívmány nem maradt nyomukon, sem forduló pont utánnok a népek életében. V. Ferdinánd nevével a sz. István koronája egy ragyogó kohinurral, a történelem egy ragyogó lappal gazdagodott. Engedjétek, hogy adjam okát e hódoló nyilatkozatomnak; és pedig őszinte meggyőződésemmel szavaival.

Azt mondtam, hogy a magyar történelem kiegészítéséhez tartozó arany lapot képvisel az V. Ferdinánd élete, de a mely aranylap — ha épen az alkotmány aranykorát jelzi is — gyászkeretben jött meg számunkra. A 83 évre terjedett hosszú életből — mennyit nem is élt Szt. István székiben senki — csakis tizenhárom év tartozott a fejedelmi pályához s mondhatni csakis eddig volt ő a miénk, eddig a hazáé, a többit magának élte; s hihetőleg e magányában elmondhatta, mit az Eugen olasz király neje mondott volt, mikor királyságuk megszűnt: „kitöröltek a nagyok sorából, de a boldogok közé irtak.“ — és itt élvezett boldogságát is annak tudata tette édessé, hogy a 13 esztendővel századokat töltött be népe sorsában s mint ilyen kiérdemelte nyugodni a 27 évet. — S mintha valami hagyományos dicsőség is járna a rövid kormánynyal. Nagyatya II. Lipót még rövidebb ideig — csak is két évig — uralkodott s e két rövid uralom külön-külön emlékezetes korszaknak lett kezdete. Lipótot a 791-beli erdélyi és anyahoni országgyűlések dicsősége kísérte sirjába — míg unokájának 1848. világra ható fényköre maradt örökségül. — De, mint mondtam, az istenített korszaknak mind kezdete mind vége gyászos volt. Gyászos, mert Ferencz császár halála nyitotta meg s Lambert grófé zárta bé. És e két fekete pont közé századok emléke, sorsa és küzdelmes fejleménye lőn beekelve. De hogy

ez állítást némileg indokollhassuk, pár lépéssel vissza kell vonulnunk a sötét mezőbe, melyből még ma is lengedeznek utófuvalmai azon viharoknak, melyeknek sikerült volt elvégre a diplomatia egén századok óta borongott nehéz fellegekből kimosdatni a magyar birodalom szép egét; s előharczaink voltak a jog-csatákban, melyeknek folytán lélekzünk ma szabadabban s élvezhetjük az emberi jogok diadalát. Az élő fa is pedig, melynek balzsamillatu árnyában hosszas küzdelmeinket pihenjük, távol századok talajába fektette élet-adó gyökereit.

A magyar nemzetnek hagyományos ragaszkodása összenövelte lelkével a hongyülési rendszer eszméjét. Ennek a egésze alá volt helyezve mindig, mint most is az alkotmány biztosítéka azon joggal egyetemben, melyekért a hazafias lélek élni, küzdeni remélni és elvérzeni tud. S nem tulozunk, ha mondjuk, hogy az Orthodox magyar nemzet, bár mint szeresse is napkeleties izlésénél fogva a csillogást, aranytalon s angyal kéztől sem fogadná el az üdv poharát hongyülés nélkül, mert minden egyéb volna az, mint nemzeti üdv. — A hongyülések szabályos közeit pedig, — mint szűkebb körü hongyülések — a megye rendszer volt hivatva betölteni. Erdélyről szólva, az után, hogy ez a Leopold diploma által az anyaországhoz visszafoglaltatott, száz év alatt alkotmányozó gyűlés egy sem tartatott, nem lehetvén ilyeneknek tekinteni, az 1793-ki nagy reményeket keltett s teljesítetlen hagyott k.-fehérvéri népgyűlést, sem az 1722. 44. 51,—53.—54-beli, mondhatni tartománygyűléseket, melyek az egy 22-ikin kívül, mely ez országot a pragm. sanctio kötelékébe vonta, jelentéktelenebb, inkább honfúsitó tárgyakkal foglalkozván, alkotmány érdekében alkalmasint mit sem tettek s közjogi tárgyakkal alig foglalkoztak. A megye rendszer is, pedig az időkben alig volt több már, mint levél kiadó postahivatali intézmény. Mignem aztán a száz év beteltével 1791-ben megnyitak a honalkotó gyűlések itt és az anyahonban is.

Az a 18-ik század e szerint az alkotmányosság terén jelentékeny nyomot nem hagyott, azonkívül, hogy a folytonos gravaminális intézkedések útjára terelte a kedélyeket. — Az emberiség nemtője azonban, mely már méhében hordozta az eszméket, melyek után a népek egyetemlegesen sohajtoztak, a század végefelé felköltötte, s ébredésre hívta a korszellemet, a mely mint megbénított sas vergődött századról századra sárban s olykor saját vérében is — — és ez miután a nagy forradalom — mely annyi ország poharába cseppentett mérget — fellármázta körül a világot s már maga is saturálódott az 1791-ben váradalmakkal kísérletet tett szárnyára kelni, de a Martinovits-féle vérfür-

dőbe beázva, elesaposodott szárnyával esett vissza porába. Imen 1807-ig mély hallgatás, melyet csakis a világháborító francia fegyverek esatogása zavart meg időnként. 1807-ig új szárnykíséret — felszólalás a népjogok érdekében, de az indítványozó Nagy Pállal szembe harsont az utóbbi némi történelmi nevezetességre jutott: „ne stultiset“ arczul csapás jelét adta, — mint Jézus Máriának: „ne közeledj, ne illes mert még nem jött el az én időm“ és lön csendesség s hallgatólag visszalépés, 1825-ig kezdettek már mutatkozni a jelek, hogy valami nagyszerű van előkészületben a közjogi életben. — Főuraink is kezdettek helyet foglalni el a képviselőházban, a mi mindenestre zászló kitűzést jelentett. Már itt kezdünk találkozni a Széchenyik, Bezerédik s elvtársaik nevével, kezdnek már omladozni az avult elvek, táblabírói csökönőség s magokat túlélt kiváltságok ősánczai, de ismét drasztikus jelenet! egy néma tiltakozás: a képviselők magára hagyták a népjogok érdekében szóló képviselőt az országházban. De az ultraconservativizmus vértjei töredezni kezdenek, forrongásba jönnek az elemek a patricialis magos légkörében, mint a democratia tribunussai között: tisztázzák a levegőt a szellem szárnyai előtt; midőn nemsokára Paris felől a juliusi forradalom szele kezd funi, tisztul a világ s a még alkonyban borongó egen csillagok kezdenek feltűnedezni, melyeknek világánál indul el világul X. Károly vándorbottal kezében. Rendezve látszik az égaj . . . s a szellem újra tisztítja szárnyait, de a Lovassy, Kossuth, Wesselényi, Tantsits-féle lánczörgések zavarba hozzák s más irányba terelik a szellemet. Hallgatagság áll be, de a melyben a francia Conventtől eltanult igék lobbadoznak már a távol viszhangjaiban: „ha gyalog nem eresztenek, lóháton fogunk jönni,“ s e borongások között merül fel, mint üres hold: „1834.“, melynek megtelése későbbi időknek jutott.

Ez európai jelentőségre jutott eszmékkeli küzdelmek korszakában Erdély csak mint az anyahon uszályhozódója jelenik meg, de figyelmező minőségben. Társalgás, irodalom s napi sajtó által egymáshoz közelebb vonulva 1830 óta kitűnőleg élénkülve a közös érdekek, nemzeti viszonyok magasztosabb felfogásával, az eszmék a vándor patriotizmus ápoló és szállító karjaiba fogódzva. S nem merném bizony állítani, hogy olyan Hugó Victor s Louis Blanc-féle gondolatok és remények is tápot ne nyertek volna a fanatizált hazafiság emelőin, melyek aféle Platói köztársaság színezetével kápráztatják a könnyen hívők szeméit; az ilyenek pedig minden nyomon viszhangoztatnák Jézus ama szavait: „aztán az én országom nem e világból való.“ Az alkotmányosság e

látványosságával szembe csakhamar napi rendre került a Wlasehitz, ennek nyomában az Estei korszak, melyben aztán kifejlett az oly sok reménnyel izgatott s végre is keserűen csalódott, különben is halva született 1834-beli hongyülés. Melynek feloszlatása s Ferdinándunk trónra lépése között csakis egy pár hónap folyt le.

Ily küzdelmek közt készült elő Erdély kedélye magasabb eszmék érvényesítésére. Az eszmék már fenn kezdtek lebegni annyira, hogy a politika lánczai rövidek lettek azokat mégis földhöz köthetni, a börtönök szűkek magukba fogadni. Új világ, új légkör után vágyott a nemzet s hódításra biztos számítás tétetett. Mert már az eszmék össze kezdettek olvadni a levegővel, s a lélekzetvétel útján az is magába szívta, ki tőlök minden áron ovakodni akart. E helyzetben a nemzet ezer reményt kötött új királyához és azokban nem is csalódott. Már dicső előde és atyja végrendeletében mintegy vigasztalásul s megnyugtatóként a hongyülés eloszlatásáért kesergő lelkeknek, ez áll: „Szeregetemet hagyom az én népeimnek.“ Ezt én akkor úgy fogtam fel, hogy itt az van kifejezve: mikép utóda, a már koronázott új király, a kegyes és jóindulatu fejedelem, ki maga a megtestesült szeretet, fogja bekötözni a sebeket, melyeket talán maga akart bekötözni, de közbejött halála miatt kiengeszteletlenül kellett hagynia. És e jós sejtelenem nem is maradott pusztá ábrándnak.

Legelső körrendelete, mely fekete szegélylyel jelent meg april 21-én az erdélyi eloszlatott hongyülésnek mint egy záradékául a vérmezebb honfiak által május 1-ső napjára tervezett csoportulását illetőleg; olyan francia Convent szellemű gyűlését tiltotta fel, melynek feladata lesz vala a csüggedezni kezdett hazafiság számára tidülést hozni s az utóbbi teendők felől új lát-kört nyitni. Az utolsó a pesti 1848-ki hongyülés bezárását rendelte el a Kolosi fegyvere miatt oly szomorú emléküvé vált október 3-án. Amaz a kedélyek megnyugtatóására új törvényes országgyűlésre kívánta előkészíteni a lelkeket, s az Estei Ferdinánd főherczeg ildomos eljárása, már a közbeeső időt is türethetővé tette, miguem aztán az ígérlet beváltatván, meggyült az 1837-ki szebeni hongyülés. E hongyülés bámulatos tacticával oldotta meg feladatát, kikerülte a szinfalak megett rendezett alkotmányellenes eselszövényt, utba vezette a medrét vesztette igazgatást; s mint ilyen megengesztelte a Nemezist s megtörte a fondorkodó Eumenidák büszke agyarkodását. S meglehet, a pesti gyűlés elrendelt beszűntetését se követte volna a szomorú dráma, ha a dolgok természetes fejlődése erőszakot nem szenved vala, s a februáriusi francia forradalom láza magával nem

ragadja egész Európával együtt szeretett hazánkat is. De bizony már ekkor el voltak vetve Magyarhon puha talajába a Kolchisi sárkány fogai, s az ezekből csirázott csatanép szuronyainak hegye már látható volt éles szeműeknek; s kitöre a forradalom. Vérmesebb fiaink betanultak a Mazzini kátéjából: „délről északig, keletről nyugatig küzdeni, szeretni és gyűlölni; mennyet és poklot élvezni, felemelkedni a csillagokig s onnan a kárhozatra alásujtatni, angyalnak és démonnak lenni — ez teszen élni.“ S terjedt a forradalom.

Vannak, kik elhunyt királyunk népszerűsége rovására éppen őt mondják felelősnek e katastrofáért; de ebben tévedés van. Imént mondom: V. Ferdinánd király nem tartozott a Styx zavaró s vérivó szellemekhez, s a márcziusi pontokat, melyek a fekete zászlóra mint annyi csillag voltak tűzve, mint az alkotmánynak már szentségeit, ronboló kézzel nem illette, s ör-szellemekről is gondoskodott a nemzetország szervezetével. Az igaz, hogy a pesti hongyülés felosztatására küldött biztosnak, Lambert grófnak meggyilkoltatása felzaklatta a kedélyeket, s zavart idézett elő a nemzetiségek között; de ez még nem volt forradalom, — másutt kell az alapot keresni. A forradalmat nem csinálják: csak lesz. Az evangelium éppen ez állapotot jelzi, mikor azt mondja: a szél fú, zúgását hallod, de nem tudod honnan, Ján. 3, 8., vagy mit az Isten országa felől mond, hogy nem jó az elügy, hogy azt az ember eszébe vehetné. Lék. 17, 20. S ha úgy tekintjük a forradalmat, mint az állam-élet hős regényét, talán reá akadunk a rejtélyes útakra, melyek véryomokkal lőnek kijelelve a birodalom területén. Ha Petőfi egykor költői lelkesültségében hallhatta a Tiszának hullámain tánczó apró szellemek sarkantyú pengését, miért ne hallhatta volna a pesti vonal a Bécs felől folyó Duna hullámain szállított apró fegyverek zörgését, melyek a hullámok közül egyenesen az érzékeny szivekbe költöztek a nélkül, hogy szem láthatta volna, mert hiszen a nagy események korszakában az eféle delejes érintkezések, mindennapi jelenések. 1847-ben, midőn Kossuth Lajos programbeszédét tartotta Pesten, egy tőle éppen messze állott honfi egykor könyre fakadtan szólal fel: „oh lelkem szám, beh szépen mondja,“ s a mint szemét törli, egy közel álló uri ember megszólítja: „ugyan atyafi mi lelte, hiszen ön abból a beszédből itt egy szót se hallhat,“ — „oh uram — felel amaz — nem is kell azt hallani, csak érezni.“ Ez ember többet mondott, mint bármely radicál röpirat. Különben e delejesség képezte mindég a forradalmak filozofiáját a priori. Azonban már Schenyi kimondta volt, hogy a legrosszabb rendszerről a legjobbra való

átmenet se történhetik áldozat nélkül, és az áldozat nem maradt soká, érlelődtek az események rögtönözve, s ha Mária Antonia nehéz pillanataiban egy éjszakán megöszülhetett, miért ne érhetett volna meg itt is még előgondolkodás nélkül a keserű gyümölcs, melybe a nemzet, tán öntudatlanul is harapott bele. Elkészült csakhamar a máglya a már égő tűz körül, s nem lévén a nemzetnek kézügyben más értéke, krisztusi lelkesedésében magát vetette a lángok közé, mint egy ujkori Herkules; s hogysen más égesse, inkább magát engedte felemésztetni a szent tűzben. S végre talán a máglya hamva felibe méltón fogja irhatni a világ ítélő bírása, a történelem, a Herkulesről maradt költői sorokat:

„— — — miután levelette, mi rajta halandó
Volt, magasabb életnek örül, nagygyá lesz alakja.
Méltóság, fenség teszi arcát tiszteletessé.“

Mi történt volna, ha Kossuth a Jellacits előnyomulásakor útlevelet s némi missiót nyerve Francziaországba távozni, — mit tőle a miniszterelnök Gr. Batyáni megtagadott — mi történt volna ekkor, meghatározni nem lehet; — elég az, hogy e megtagadás után kitűzetett a zászló s talpra állított a városokban vesztegelt nemzeti erő, s zajlásnak indult a mogorva áradat. — Hiába! mert meg van a magyarban, hogy hazáját nem csak szereti, de épen szerelmes belé. A szerelemben féltékenység van; féltette a vívmányokat a magyar a többitől, a többi a magyar nemzetiségtől, s így kerültek szembe egymással, — s míg egymást kölcsönösen gyengítették, a hatalom ismét kezét tett az egymást elnyomni akarókra. Ugy jártak itt a nemzetiségek, mint a Hunyadi Jánost megtámadott két török, mikor mind a kettő a célba vett kincserért egymásra törtek, a megtámadott hatalom lett ura kincsek és helyzetnek. Egyébiránt a felülről bulló menykövek mindég az alsóbb rétegekből szoktak felemelkedni, s úgy esnek alá rombolólag. Ez volt itt is a közveszély genesisse, s nem királyi lázítás. Ezeken a nyomokon merültek fel az indokok, mik elhunyt királyunkat arra vitték, hogy Olmützben december 2-án 1848 királyi székéről örökre lemondjon. Mekkora szerénység! mekkora filozofia egy főhatalmu királyi székről örökre lemondani s magányba vonulni! . . .

XIV. Lajos mondta volt, hogy a népeket csak vas kézzel lehet igazgatni, de a kezen bársony kesztyű legyen. — Forradalmi időben a kesztyűnek is vasnak kell lenni. De itt a kéz volt bársony, s nem birt vas kesztyűt. Illett hát a helyzethez a filozofi visszavonulás oly magányba, melybe a multaknak szemrehányása nem kísért. A mi ez órán túl történt az országban, az nem volt vele összefüggésben. Ő akkor Olmützben meghalt országainak és népeinek. Ezután magánfilozofusi éle-

tet élt mint egy ujkori Salamon, azon kívül, hogy nem irt predikatori könyvet. Kérdésen kívül, Achilles midőn a sokaságtól visszavonult, nem volt fénytelenebb alak s jelentéktelenebb tekintély, mint míg közöttük működött — s kiknek örökségül adta ezen tútra szellemét. Különben ha vagy egy sebet vitt magányába atyai szívében, az a seb nem volt magyar keletű. Ez a magyar nemzet lovagias öntudata. De egy lépést sem tovább e sötét mezőben, melynek kísértetes alakjai közt el-tévedhetnénk. Fátyolt a multakra! . . . Ezen túl, prágai nagy uradal-mában lármátlan jótékonyágban folytatta büntudatlan életét a legjobb, szebb és hivebb nők egyikének — nejének: Mária Anna Pia királyi herezegő s most özvegy császárnőnek társaságában — szépen — patriarkalis szívélyesség között, mignem folyó évi június 29-én jobb hazába költözött. Legyen álma csendes kiérdemelt babérajain — s neve, emlékezte áldott népei életében!!!

Eddig volt az élet, — s leboesátva már a kárpit, mely a hatalmas felséget az élet és világ színpadától örökre elrejtette. Kisértstik meg már kijelelni a pontokat, melyeknek varázs tükrében előnkbe vonulnak a jelvények, mikből meghatározhatjuk: mennyivel volt ő nagyobb szerű történelmi alak — mennyivel gazdagabb és szerencsésebb kormánya — mindazokénál, kik előtte voltak fők és uralkodtak Izrael-ben. — Nem tévedünk, ha e fénypontok között kiemeljük

1. A magyar nyelv s mivelődés pártfogását. Gúny-nak elég éles, elég csipős volt a magyar nemzetnek azon helyzete, mely szerint a keresztény hitre lépése óta anyanyelvével nem volt századok alatt szabad sáfarkodás élvezetében. Ha elhallgatjuk is a legjelesebb királyaink köribe is csoportosult idegen udvarnokok által terjesztett korcs szellemet, nem mellőzhetjük észrevétel nélkül a tolakodást, mely-lyel a latin nyelv mint classicus nyelv befolyást birt magának szerezni a közigyék elintézésénél s a magasabb társalgási körökben, törvényho-zásnál s főleg a codificatio szerepében, s bánulatos, hogy ezt nem ma-gyar ajku uralkodóink is elsajátították, míg a magyart parlagban hagy-ták, — és ezt az 1505-beli hongyülés határozata daczára. — Igen! a magyart, mely után koronát és hatalmat viseltek, ignorálták, s e miatt mint tekintélyt vesztett nyelv a pusztákra volt utasítva. . . . a trón kö-rében idegen nyelv és vér találhatott helyet — befolyást és emelkedést.

Sz. István annyira szerelmes volt az ország sok-nyelvűségébe, hogy egy komolyabb pillanatában azt is kimondotta, mikép az egy nyelvű ország erőtelen. Már pedig a Bábel tornyáról való legenda egyebet mond. Nem akarom szellőztetni a nagy király ide vonatkozó államcsiny-

ját; de abban logikai határozottság mutatkozik, hogy bár mily polyglott országnak legyen egy fő — ne nevezzük uralkodónak — egy főnyelve, mely előtt a többi kalapot emeljen, és ez a főség ha nem azt a nemzetet illeti, kinek nevét hordja ország, trón és királyi méltóság, benn a ha-zában és egész Európa s a nagy világ államesoportulatában, és törté-nelemben is, — — ha nem ezt illeti, — nem lehet meghatározni, hol kezdődött és hol fog végzódni a magyar elem szatirája, midőn még csak pénze se volt Ferdinándig magyar veretű; — magyar veretű a magyar föld adta aranyain.

Az osztrák uralkodóház korszakában a diplomatiainak keresztelt latin nyelv mellett német is volt alkalmazva oly ügyeknél, miket a nem-zet örömösebb hallott volna saját anyanyelvén; de tévednénk, ha ennek okát tisztelt uralkodóink jellemében keresnők mindig. Mert bizony leg-több esetben hazai főuraink, ott a magyar vérrel támogatott trón fé-nyében hizelgési tömjént hittek bemutatni királyainknak avval, hogy saját nyelvöket, nemzetöket megtagadják, és szeretem himni: több ki-rályunknak is sérthette lovagiasságát: oly nyelven szólni a nemzethez, melyet az nem értett. Szeretem himni, hogy ha kabineti falak közt ma-radt is a többi, — nem első volt Mária Terézia leiratban kifejezett neheztelése, midőn a Magyar hirmondó közrebocsátásának ellent-mondó helytartó tanácsnak vetette szemére: „igen mostoha elj á-rás volna Magyarhonba magyar hirlapot se akarni bocsátani.“ — Ha ez így megtörténhetett magyar hivatalos testü-lettel szembe, mi sok nem történhetett még külföldieskedő főuraink be-folyásával, kik nem szégyelték megenni a magyar kenyeret s költeni magyar pénzt, de szégyelték, mint többen szégyellik ma is, magyarul beszélni, és ha correct birnának is szólni, zagyalják, ferdítik a nyelvet, nehogy közmagyarnak tartassanak s e miatt udvaraikból is német tele-pekét csináltak — annyi Klagenfurtot. Mit mondtak volna ezek Fe-rencz császárné Karolina Augusta szavaira, midőn ez 1817. Brassóban egy magyarul nem tudó magyar grófnőnek ezt mondá: ide-gen nyelvet tanulni nem kötelesség, de a hazait nem tudni szégyen?! . . . A telivér angol még büszke reá, ha anya-nyelvén kívül más nyelvet nem ért. Mily találó arczcsapás ez azon magya-rokra nézve, kik a világ nyelvét szeretik tudni, csak hazájokét nem!!!—

Nem tévedünk hát, ha kimondjuk, s mindig úgy valljuk: hogy urainknak ferde külföldieskedése volt az érczorompó, mely át nem bo-csátotta a trónig a magyar szót, sem onnan le a néphez, — s századoknak kellett itt közbejöni, míg a királyi székből magyar szó jött a magyar

fülekbe, s a dicsőség épen V. Ferdinand királyunknak jutott, hogy a magyar nyelvet visszahelyezze ősi jogába, . . . hogy a mely nemzet Istenének magyarul imádkozik, magyarul szólhasson királyával, és ez is a néppel. Az 1832-iki pozsoni gyűlés 3. §-a bocsátotta bé e nyelvet az ország házába — s míg a többi osztrák királyaink egy se beszélte, Ferdinand, bár maga is tört hangon beszélte, leróttá 300 esztendő adósságát 1847-ben, midőn a hongyulást magyar szerkezetű levéllel hívta össze, s a mohácsi vész után elsőben ő nyitotta meg a gyűlést magyar előterjesztéssel. A lelkesültségnek, az örömmek, mely már az első szó kiejtésénél kitört a rendek ajkáról — alig van párok a magyar történelmében. Reszketett belé az országháza, örömkönyveket sirtak a képviselők s elaggott férfiak és karzatok népei is. E lelkesedés hasonlított ama másikhöz, melylyel a nevedő északi hatalommal szembe, M. Terézia trónjának védelmére esküdt volt az országháza, annyi különbséggel, hogy emez csak latinul hangzott volt el — azonban ez nem maradt magyar érték nélkül, ez lévén a magyar testőrség felállításának kezdete, mely a magyar ifjakat a bécsi nagyvilági műveltség körébe vonván, nem maradt ugyan mentt némi germanisatio gyanujától, de a műveltség gyümölcse magyar földre hullott, . . . az lévén az új korhoz tartozó irodalmáraink bölcsője és iskolája.

Különben is Ferdinand fels. urunk kora ifjúsága óta úgy volt ismerve, hogy a magyar nemzettel, melynek lovagias, fenkölt lelkét s a királyi szék iránti hűségét ismerte, szeretet rokonszenvenzni. Szerette azt s ő is szerettetett. Jellemző e részben azon nyilatkozata, midőn az 1847-beli hongyulás megnyitására volt szó s a kabinet ellenzette a magyar beszéddeli fellépést, azt adván okul, hogy majd ki fognák nevetni, hogy nem teljes szabatossággal ejti a magyar szót; oh „sokkal inkább szeretnek engem a magyarok, mondá, hogysen kinevetnének.“ Ezt a jelenést és bizalmat hangsúlyozza róla a költő ama versében :

„A legelső magyar ember a király,

Érte minden honfi karja készen áll.“

E lelki rokonság hozta, hogy a nemzet culturalis törekvéseit minden nyomon pártolta és saját tekintélyét is mérlegbe vetette, hogy azokat érvényesítse. A napjainkban oly nagy korszerűsége jutott népközlai rendszerét ismeri keresztatyjának, s a napjainkon a tanügy embereire ruházott kitiintetéseknek alapfokozatát az ő kormánya vetette meg, a néptanítói osztályt 1845-ben a honoratiorok sorába emelvén. Különben is nyomós mozgalmak jöttek az időben forgalomba ez ügyben, s az új-

vösebb kifejlést csak is az országos nagy katastrof akadályozta. Valamint hát alatt, úgy a felsőbb körökben sem maradtak el a műveltségi mozgalmak. S minthogy a nemzet nyelvében él és hal is meg, előtérbe nyomult a magyar nyelv tekintélye. A fejlődező sajtószabadság élénkebb világosságot kezdett terjeszteni, s ébredni, élni kezdett a nemzet mint nemzet. Tér kezdett foglalni az a meggyőződés, hogy bármily polyglott nép legyünk, a közműveltség egén egy napnak kell ragyogni a főnemzet nyelvében, de a melynek nem szabad szűkkeblűen elzárni fényét a többi álló csillagoktól, s csakis ez uton lesz a műveltség közös elem, mely mindegyiket vezesse, boldogítsa, azon korábbi elvek sirja felett, melyekben a műveltség mint import áru nagy áldozatokat kívánt s ingyen se gondoltak arra, hogy a nyelv csatornáin export alakban tudja meg a világ, hogy van magyar nemzet, annak nyelve, irodalma s elme szüleményei; méltók: helyet foglalni bármely nemzet irodalmi pantleonjában. Ezer hála ez eredményekért kedves emlékü királyunknak, ki a megkoronázási 50,000 aranyát is hazai művelődés alapjául s a magyar akadémia pártfogására ajándékozta, s csakhamar a Kisfaludy-társaságot is királyi védelme alá fogta s biztosította jövőjét.

A nyelvügyben Erdélyben kissé az anyahonétól eltérő állapot volt. Itt a méltán nemzetieknek nevezett fejedelmek s az itt tekintélyesebb emelkedést nyert protestantismus pártfogása alatt: a salonokban, mint a megyei és országgyűléseken s zöldsztalnál a magyar nyelv birta az uralmat; s ha főleg a codificationál nem látszik is rajta a purismus, — mindenesetre összefüggésben volt az anyaország azon osztályával, mely a nemzetiség megtartásának dicsőségét a külföldies főuraktól már régóta magának vitta ki, t. i. a közép nemességgel s protestáns egyházi személyzettel. S ha magyar templomi ének is legelsőbben bérceink között hangzott, s korábban volt színházunk s — bár szűk körben tudós társaságunk, mint az anyahonnak. . . nem foszthatjuk meg Erdélyt a dicsőségtől, hogy az anyanyelvnek nemtője volt, s az együttes hadviselések rendén becses szolgálatot tett az összes nemzetiségnek. E hosszasan tartott érintkezés és irodalmi küszködések daczára maig se dicsekedhetünk ugyan avval, mit Kazinczy Ferencz még a II. József germanisatioval gyanúsított kormánya alatt egy abauji meggyegylésen jós igékben fejezett ki: mikép „a magyar nyelvnek akkora hatalmára kell jutnunk, hogy ha idegen nemzet jön közinkbe, legyen kényszerülve megtanulni magyarul, vagy haljon meg éhel.“ Még ma is egy-egy jött ment hivatalnokért egész megyék kénytelenek annak nyelvét tudni, s ő magyarul nem beszélő szájjal eszi a magyar kenyeret elég szemtelenül.

Nem beszél egy-egy közhivatalnok, s kisebbségnek tartaná szólni a nyelven, melyen nagy királyunk is beszélt. Ez állapotról azt mondta egy világhöles, hogy a magyar nemzet ahoz az anyához hasonlít, ki bő tejéből hanyag szomszédasszonya gyermekének is élvezetül adja emlőjét és kenyerét. Hanem a mi késik, nem marad el, s csak kiábrándul a szendergő anya, s eltávolítja a csecsmaró háládatlant. És ha megértük, hogy a magyar nyelv világhírű irodalmi nyelvvé lett, s a hon földén sem tarthat többé azon lenézetéstől, mely szerint még nem is oly rég, nagyaink, főleg delnőink körében cigány nyelvnek czímeztetett nyelvünk; s dícsően uralkodó királyunk és családja magyarul szól és társalog, s ha hallgatja ki a magyar folyamodót, mind ez azon alapon nyugszik, melyet V. Ferdinánd tett le — korábbi királyainktól eltérőleg — magyar szövegű törvényével s magyaros példájával. — Ragyogó követ képvisel elhínyt királyunk koronájában továbbá:

2. A kiváltságok megszüntetése s a kasztrendszer helyébe emelt törvény előtti egyenlőség. Örökös harcban volt és lesz a filozófia a politikával azon kérdés felett: „igazságos-e, méltányos-e, hogy a társadalomnak egy része kiváltságokban részesüljön, egy másik, elv szerint nyögjen a közterhek és személyes lealacsonyítások súlya alatt.?!“ és e kérdésnek megoldása csak is az lehet, hogy az Isten adta eredeti jogoktól, melyeken ez isteni jelleg a polgári érdekek hullámszásai közt sem évtülhet el, megfosztani senkit se lehet, legalább örökre nem; miket pedig az állam szokott alkotni és adni, . . . oh abban nincs örökkévalóság.

Azt okosan senki se mondhatja, hogy a társadalomban megkülönböztetéseknek lenni szabad ne volna. Nem csak szabad, de éppen mellözhetlen kötelesség a kormány részéről, mind addig, míg az emberek egyéni jellemök, műveltségök s állampolgári fejlettségökhöz képest egymástól különbözni fognak; mert eredetileg csakis ez az alapja a polgári megkülönböztetéseknek. És ha valaki szolgálatot tett hazájának, királyának, embertársának: hogy ezért jutalmat is vegyen, ez igazságos; s ha a szolgálat másként megfizethetlen, mentességekkel, kitüntetésekkel is pótolva legyen: ezt a legszigorubb filozófia is helyben hagyja; mert itt az állam tulajdonkép nem annyiban kiváltságol, mint adósságot fizet.

A ki tehát a harcmezőn, vagy a zöld asztalnál tudományával, mesterségével vagy művészetével mások felett tüntette ki magát, akár állami, akár socialis érdemben, ám legyen kitüntetve a hon által is. Ez az elmélete a nyugdíjazás, kiváltságolás s érdemjel osztás rendszerének, de a méltányosság elve itt feltételezi, hogy mind azok a kitüntetetteknek

csak haláláig tartanak; s bárki, míg másnemű jutalmat elfogadott, osztagozzék a közterhek hordozásában; mert oly jutalom jogosan senkit se illethet, a mely tulnan pressiót gyakorolna polgártársaival szembe.

A baj hát a kitüntetések öröklésénél kezdődik. És hogy valaki azért, mert századok előtt egy őse kiérdemelte királytól, hazától, honfőúrtaiktól a jutalmat, ha maga többé sem eszével, sem vagyonával s még erkölcsével se gyámolítja a közérdeket, sőt több esetben veszedelmére, gyalázatjára van saját nevének s a honnak is; éppen azokat az előnyöket élvezze, akár személyében, akár javaiban, miket derék őse élvezett, és ezen az úton, azon egy törzsből származott száz ember, százszorozva szívja a haza zsirját, . . . ez arcul csapása a józan filozófiának. E baj nyomára akadunk pedig hazánk történelme minden lapján. A több ezer számra menő nemes családok többfelé ágazásaiban, oly kiterjedéssel voltak már az ország javadalmainak — sokakról mondhatjuk: — bitorlásában, hogy az ugynevezett köznép, elégtelenné kezdett lenni arra, hogy saját terhét is bírja, s amazokét is hordozza a nélkül, hogy ezek, ha egyébként szolgálni nem akartak — bár a közérkölc- és műveltségnek lettek volna előharczosi. Szomorú elgondolás: ingyenélőket táplálni vérünkkel, verejtékünkkel!! . . . Ez volt ez ország közjogi életének már régóta botránys A chilles sarka.

Azt jegyzik meg, hogy a magyar nemesség szervezete sokkal humanusabb, ildomosabb volt a napnyugati országok ilyenmű intézményeinél. Mert míg ezeknél inkább csakis a trón fényének emelésére volt rendelve, nálunk a honvédelmi rendszerrel volt kapcsolatban és sok tekintetben könnyítette az igazgatás terheit is, a mennyiben sokat megtett e téren nemesi ambícióból, mit különben a proletarizmus alkalmazásával kellett volna költségesen végezni. De utóbb bizony itt is megdrágította ingyenes szolgálatát túlfeszített igényeivel. És nem csak társadalmi úton, főleg azon korunkig megmaradt patriciusi büszkeséggel, mely még a jó Verbőczinél is — nem ismerte embernek, népnek se a nem nemes, s emélfogva a legképzettebb egyéniségek is az alsóbb osztályból nem emelkedhettek ki érdemlett főméltóságra; de az államban is II. Andrástól II. Ulászlóig s a mi időnkig igen sok keserűséget okozott az ország állapotjában. Különben a védrendszer érdekében, míg a hadügyi intézmények megtűrhatték az aféle rögtönzött harcjátékokat, nem maradt ez osztály adósa a hozzá kötött bizalomnak. De már H. Mátyás király érezte e rendszer nehézségeit, s állandó katonáskodás által kívánta helyettesíteni azt; s az ő fekete serge — bár halála után hamar feloszlatott — mintázatát képezte az utóbb behozott állandó

hadserég eszméjének, mely 1715 óta elfoglalván nálunk is e tért, a nemesi felkelést a fényüzési díszitmények sorába szorította. Állásának, hivatásának értelme tehát koronként hanyatlásnak indult, s főleg 1810 óta, mikor utóljára próbálkezett kiváltságos missiojánál fogva a csatarezővel a tarthatatlanság iszapjába süllyedett, s elmondhatjuk: hogy annak az utolsó insurrectionnak trombitahangjára. — mint a Josue trombitájára Jérikó falainak — le kellett hullani az ezredéves sánctolatnak, mely közé szigetelten a nemesség nagyobb része lóporszagtól, könnyvtől, mesterségtől irtódzva, tétlenségben kéjelgett: olykor más által idomított ebek és luxus lovak s többször betyáros bűnök közt folytatgatta életét. Elérkezett hát az idő, hogy Kossuth az őt az újításbani óyatosságra intő Wesselényinek tartózkodás nélkül mondhatta: „többé a Corpus jurissal nem tarthatunk hazát,“ s az így bekövetkezett márcziusi napok el is temették a kiváltságok kirívóbb tételeit, ki nem véve a vallásfelekezetek előjogát sem, ... a temetés főpapja pedig V. Ferdinánd apostoli király vala.

A felekezeti előjogok ellen hiszen már II. József lépést tett volt a türelmi nyiltparancs kiadásával, mi által az akkori viszonyokhoz képest ő, mint a vallás védszelleme merült fel a felekezeti viszályok füstfellegeiből. De mekkora különbség!... a türelem, szájalom, alamizna morzsáit osztogatni, vagy a jogos szabadság kenyerét nyújtani?!... amaz megalacsonyítja a koldulásra szorult zarándok népet, emez dicsfényvel köríti a szabad polgár homlokát. Oh csakis az a XX-ik t. ez., melyen nyugszik a szabad állam, szabad vallás nagy eszméje, fejezte be itt a trón és alkotmány megdicsőülését.

De a nép aztán lett-e boldogabb?! Erre csak évtizedek után adhatunk feleletet. Ez ideig még zavaros hullámvásban van a társadalom. Még csak azt látjuk, hogy a született urak helyét esinált urak foglalták ei legio számra, s félő, hogy ezek felemelkedése kiszivattyuzza, kiűzasztja a haza zsirját, aztán lesz ur; de haza nem. Csak bár ne olvashassánk az államfilozofia az évangéliom ama tételét: „a tisztátalan lélek mikor ki megyen valahonnan: ha más nyugalmat nem talál, vészen maga mellé még gonoszabb lelkeket s vissza megyen előbbi helyére és annak az embernek állapotja gonoszabb lesz az elsőnél. Máté 12, 45.“ Amyit hiszen már tudunk, mit eddig nem is hittünk, hogy a nemes ember keze épen úgy reá van teremtve az útesináló eskákányra, mint az utolsó paraszté, s a salonban rengetett urfi a pór fiuval egy sorban emelheti az ország szaronyos puskáját; s a börtönök éppen úgy be-

fogadják a nemest, mint a nemtelent; és eljött az idő, melyet egykor gr. Zay megjósolt — és pedig nem valami salonszerű szövegezéssel — mikép: „a nemes ember már oda adhatja nemes levelét a parasztnak, hogy az viselje boeskornak, vagy készítsen belőle kunyhójára ablakot.“ De ne siessünk az elítéléssel; mert ha ezen egykor nagyra becsült s királyi peccéttel ellátott okmányoknak is ez lón sorsa, mit mondhatunk a napjainkban divatozó eselédzségődvényekről, melyek szintugy osztogatják a ezimeket s más díjnélküli adományokat, s a ki elrughatta magáról apja rongyait, már jogosnak hiszi magát a főurakról lelopott ezimekkel földani plebejusi ruháját; mert e ezim alatt állította be eselédjét. Lám A p a fi idejében Erdélyben csak tizenegy nagyságos ur volt, s most egy-egy kis városka ki tesz az akkori Erdélyen.

Na ez is csak emberi intézmény, szeszély szülte dicsőség, ennek is el kell enyészni. Ezt kell hinnünk 1848 alapján állva, ámbár az a 48 is felejtett: régi helyén felejtven a hongyülesi felső házat, a mi már most úgy áll hazánk alkotmányában, mint egy nagy kérdő jel. Az előzmények különben ennek is hadat izentek, megiszánulálvák napjai... Még csak egy ragyogó követ mutatok fel az innepelt koronából: és ez

3. Az urbéri viszonyok megszüntetése. E ezim alatt két nagy eszme üli diadalát, az ősiség megszüntetése és a job bágysza badulás, ezek ikerszültöttei a korszellennek. Mind a kettő arról tanuskodik, hogy a birtok elválasztható a személytől. Mind a kettőnek meg volt saját érdeme az ország életében: de mint a siami ikreknek, egyszerre következett be halálok.

Az ősiség, melyet meglazult jogaiban Nagy Lajos új életképeségre emelt, sok tekintetben védbástyája volt a nemességnek: a mennyiben az idegen elemet távol tartotta a hazától, nem lehetvén inger, birtokot oly kéztől szerezni, melynek unokája kifordíthatta az elévülhtelen élvezetből az új tulajdonost. De a mennyi érdeme volt ez oldalról, annyi bajt okozott másfelől a társadalmi téren, a mennyiben akadályozta az ipart s könnyö művé tette a népet, hogy ne ragaszkodjék a haza földéhez, melyből holnap ki fogják zavarni; s ez által hátráltatta azon sivár puszták hasznosítását is, melyek az ország térképén oly rosszszul veszik ki magokat. De nehezítette az urbéri viszonyokból kibontakozást is, s így lett szükségessé egyiket megszüntetni, hogy a másik is szünjék meg, miután az oly szívós elvekkel s törvényekkel gyámolított urbéri viszonyoknak is, mint emberi intézménynek, meg volt saját halandósága, ... természetesen következett be testvéréveli halála.

Bár mennyi támadást kellett kiállania eleitől fogva ezen intéz-

ménynek, a socialis érdekek és philantropia apostolaitól, csak méltányos ovatossággal tájékozhatjuk ez ügyben magunkat; mert bizony ennek is meg volt saját filosofiája a nemzet érdekében. Nem kell-e hűbéri viszonyt és jobbágyság eszméjét már a Noé bárkájából származtatni, a mennyiben ő átkozta volt meg egyik fiát — mert apját csuffá tette — hogy e fiu legyen mindig szolgája a többi testvérnek. Ha közelebb keressük is, elvész az a régi idők homályában. Elég az, hogy egy vagy más alakban minden népek szervezetében ott találjuk: meg Egyiptom, Göröghon és Róma életében is a polgár és rabszolga — honfi és idegen — nevezetekkel találkozunk. Az újabb korszakot, mely öszveit Magyarhon szervekedésével N. Károly császártól keltezik, — a mennyiben ő vont korlátot a szoros értelemben vett rabszolgaság és hűbéri érdekek között. De a törvény, melyet e részben alkotott, az exigentiák törvénye volt. Iránya nem kevesebbet foglalt be, mint a népek polgárosítását. Ez uton akarta elszoktatni a népeket a korbólástól, vándorléttől és tekeréstől, — kényszerítvén őket a munkára, hogy éljenek saját verejtékökből, nem rablásból: műveljenek földet, termeljenek kenyeret, s ebből juttassanak annak is, ki nekik védurok, pártfogójok és királyok; mert épen ez volt a viszony az olygarchák és alárendeltjeik között. És abban a korban e szervezetet fogadta el Európa minden népe s igen természetesen Magyarhon is, miután ez intézmény épen elvállhatatlannak tekintetett az állam-élettől. S minthogy a földesur volt az ő jobbágyaival, a honvédő katonai erő — a rendszer türetett — pártolatott, védelmeztetett minden időben és viszontagságok között. E pártfogoltatást a kormányzat érdekében is megszolgált, s opportunitás szempontjából a viharos időkben épen üdvösnek is mutatkozott, az állam egyensúlyát biztosítván. A Zrinyiek, Frangepánok és Trencsényiek nagy birtokaikkal hatalmas ellenzékét képeztek a királyi szék körzetében támadt szélvészek ellen is, — a közép birtokosság pedig, egész a mi időnkig: analizálta, legalább figyelemmel kísérte a bureaucratia szemtelenkedéseit.

Ha komoly utángondolással bírálgatjuk régibb királyaink ez ügy körüli intézkedéseit, nem igen találunk azokban mai szemmel tekintve hizelgőt a népjogok szellemi és anyagi emancipatiojára nézve. Nem volt még a közgondolkodás annyira emelkedve, hogy azon rendszer nélkülözhetetlen lehetne az állam fenntartásában: és ezért a napi események korlátain túl nem is eszméltek. Sz. István II. Decr. 17. §. szabadságot enged arra, hogy valaki szabaddá tegye emberét és ezt is vivmányának tekintti, annyi körülírással, hogy az így szabaddá tett egyént aztán

más ne szorithassa ismét szolgálatra. A koránál miveltebb Kálmán I. Decr. 77. §. megengedi, hogy némelyek, mint a barom hajtathassanak vásárra a szomszédos országba, s kijeleli — mintha megbélyegeznék — hogy kik legyenek eladhatók. II. András II. Decr. 19. §. csakis a Szt. István intézkedését újítja meg. Nagy Lajos a mutatkozó költözöködségi vágyat korlátozza, s Decr. 6. §. az addig is terhes dézma fizetés mellett, mely az ország s papság szükségére volt rendelve, a kilenczed fizetést is elrendeli a földesur számára. Zsigmondnál II. Decr. 6. art. a szabad költözés eszméje jó már napirendre, melyet Mátyás III. Decr. 16. §. és II. Ulászló I. Decr. átvesznek és szabályoznak; — de ez Ulászló idejében a Dózsa féle lázadás magával ragadván a jobbágyságot, ezen beavatkozásnak keserü gyümölcsét kellett hogy nyelje századok alatt, addigi könnyebbségeiktől is megfosztatván. Azon innen pár század alatt csak M. Teréziának jutott eszébe Urbarium által enyhíteni a nép nyomasztó terhét, s vele egy szellemben II. József a soká mellőzött szabad költözést kissé szabatosabban szervezte. — Ezek voltak Magyarhonnak innepeltebb királyai kilenczen, míg a többi 46 semmi nyomát nem hagyta ez érdekeni maradandó intézkedésének. Pedig ezek is mily csekélynek látszó működéssel járultak az emberiség 800 év alatt vérvő sebeinek gyógykezeléséhez!!! . . . De ne siessünk az ítélettel. Gondoljunk reá a válságos idők zivataraira, melyek közt a korbóláshoz, nomád élethez szokott nép nem szokhatta a megtelepülést, s inkább lakott sátorokban, hogy könnyebben változtathassa lakását, fegyelmetlenül élve nyers szabadságban, de a mely öszve nem férhetvén a civilizatorra törekvő királyok humánus intézkedéseivel, s e miatt a pogányság és kereszténység egymással küzdelmei is hozzájárulván a napi események viszályaihoz — a kényszerítés kinyomataira találunk az urbéri viszonyok változékony elintézésénél. A ki figyelemre veszi a ma is eltörölhetetlen pusztai betyárkodások és sátoros vándorlások fékezhetetlenségét, meggyőződhetik, hogy azokban a viharos századokban a legjobb akarat sem tehetett többet, mint a mennyit tett, és az egykoru rendetlenkedésekhez képest, most szigorubb, majd engedékenyebb eljárást kell követnie a kormánynak s az uri hatalomnak is; s a szerint mérsékelnie a szabadság most erősebb, majd lanyhább áramlatait.

Legyenek bár méltányosok s ildomosok e minősítő viszonyok, nem mentik fel a korábbi századok publicistáit, államférfiait azon indolentia vádjá alól, melylyel a népszabeditás ügyét tekintették, s kitértek előle mindig, valahányszor az szót emelt lánczai közül, s ennyiben nem vehetnek homályt elhunyt nagy királyunk dicsőségére, mely trónját a nép-

szabadítás nagy imnepén fogta körül, s e pillanatról vett fényképben adta által nevét a nemzet s emberiség történelmének. S ha egykor az atyák a köznép ajkára adhatták: „megholt Máttyás király, megholt az igazság“ — miért ne adhatnák ma azt a versiót: „született V. Ferdinánd s feltámadt az igazság“?! . . . Ugy van! Ferdinánd nem a korábbi királyok hangján beszélt a néphez, de korszerűbb fejedelmi szótárt hozott forgalomba. Nem azt mondta ő a jobbágnak: „téged nem szabad eladni, mint a barmot, — téged nem bántalmazhat szabadon földesurad — téged nem tehet másodszer jobbágyá senki, ha egyszer szabaddá tettek — te szabadon költözhetsz egyik földesurtól a másikhoz“ — nem efélett beszélt, hanem — s mintha éppen hallanók most is szelid szellemét „Fiam, te is olyan ember vagy emberi jog szerint, mint a hazának más polgára, — téged nem bánthat többé urad, mert urad nincs is más, mint az égben Istened, a földön királyod és a törvény; — költöznöd szabad; de nincs miért, mert az a föld, az a birtok, melyen a mai nap talált, ez órán túl a tiéd; — te szabad ember vagy, te nem vagy jobbágy, de jobbágy koronám területén egy sincs. Fiam! légy becsületes ember: tartsd meg a hazának törvényeit, s aztán mindazon jogoknak, szabadalmaknak, melyek országom területén léteznek, most vagy ezután részesse vagy és léssz örökké. — Én többet adok neked, mint elődeim a m. királyi széken“.

„Ne kételkedj, ne aggódj fiam azon, miként bontakozol ki földesuraddal viszonyodból, közbelépek én, hogy egymást értsétek meg, ne hogy Jakobinismus fejlődjék köztetek s egymástól elkülönözve, egymásnak ellenségeivé legyetek, s bosszútok a hazát marcangolja s annak nyugalmit dölja fel. — Ha adóssa vagy volt uradnak, fizess meg. Uradat sem hagyhatom kárban, de a neked jutott birtokért én leszek kezesed s a haza, s pótléku adom saját királyi javadalmaimat is. Megértetem uraddal — csak lesz annyi esze, hogy megérti jóakaratu beszédemet — megértetem: hogy sem én, sem az ország nem irigyelte meg a földes ur félisteni dicsőségét, s nem is gondolkodik úgy, mint régen Curius Manlius, ki midőn a római tanács ötöt 500 hold birtokkal akarta megajándékozni, nem fogadta el, azt adván okul, hogy a kinek többje van hét holdnál, az veszedelme a hazának; nem gondolkodunk így, a mi bizony igen élire állított demokraczia is volna, s éppen testvére a communismusnak; — — hanem akarjuk, hogy legyenek ők továbbra is gazdagok, fényei az országnak, gyámola a trónnak, barátjai a királynak, a mit oly régóta gyűjtött miveltségöktől meg is várunk; s mig megtartják fényes állásukat s illő erényük s miveltsé-

„güket, nem foglalhatja el erkölcsi helyöket senki más s a kezökbe jutandó pénzzel gazdagabbak is lehetnek, mint voltak eddig, az emberek által okozott sok csalódásaik között, s ha nem lesznek gazdagok, csak is magok lesznek okai. . . . Ezt meg kell érteniök. Meg azt is, hogy a várrendszer régen megszűnven s a banderiumok tartása is korszerűtlenné válván, tarthatatlanná lett már a földes uri méltóság. — S csak reá jönnek, — gondoljuk — hogy a jobbágyság annyi század óta a hazának tett szolgálatával s ura barázdájában hullatott verejtékével csak megérdemli azt a kis birtokot, melyet most annak adott az ország, mint ősilég magáét. Megérdemli s tán ezután még több érdemet is szerez magának, hogy az állatóságból emberi méltóságra emeltessek. Ha ezt így megértik, az elválást okozott hősi műtét sebeit az idő könnyen be fogja gyógyítani. Szolgálatok ezentul a hazát mind a két osztály, saját értéke szerint, higgyétek el, boldogok lesztek mindketten, boldog a haza, boldog a trón, a mely minden irányban csak szabad emberekre fog támaszkodni. — Fiam! légy és legyetek jók és igazságosok, hogy érdemeljétek meg a szabadságot. Ne tévesztétek el szeméitek előtt az evangélium szavait, melyekben meg van mondva, hogy csak az a nép élvez valódi szabadságot, mely vágyaiban, reményeiben, elveiben s élet-törvényében igazságot keres, igazságot eszelepszik.“

Ezek aztán az igazi királyi beszédek, tiszt. H.!! Szépek, felemelők és vigasztalók. Ezek illenek a királyi biborhoz. De tán nem is földi hangok? talán égi szózatok? igen, égi szózatok. Ezekből számíthatjuk ki, mit az Evangélium hangsulyoz, hogy a királyok Istentől vannak. Mondjátok meg jó emberek, nem éppen az 1848-ki hongyülés évkönyvében V. Ferdinánd aláírásával ellátott arany lapon vannak-e mind ezek kifejezve?! Oh! oh! boruljatok le e név említésénél, esokoljátok meg ez emlékkönyvet, mely becsesebb a régi Velenceze aranykönyvénel, melyben a büszke patriciatu volt beírva. Oh! itt egészen más nevek, felszabadult jobbágyok nevei vannak honpolgárok közzé írva, ezredéves türesök és szolgálatok által kiérdemelt jutalmul! . . . Bizony-bizony nagyobb volt e király azoknál, kik előtte uralkodtak Izraelen. Isten embereket teremtett, V. Ferdinánd azokból az emberekből polgárokat teremtett. Adjon Isten sok oly lelkületű királyt Magyarhonnak. Adja, hogy a bécsi kapuczinusok sirboltja csak porait rejtse keblében, de szelleme maradjon a dicsően uralkodó család birtokában, hogy ez uton boldogítsa az továbbra is az országot, a megváltott népet, nemzedékről nemzedékre, és örök időkig! . . .

Búcsura borulunk szent árnyad előtt, nagy szellem, eszményített királyi felség! Nincs egyebünk, a mivel kíséressünk nagy utadra, mint áldó sóhajtásunk. Fáj, hogy csak érezni tudjuk, de meghálálni szegények vagyunk, az üdvös jótéteményeket, mikkel országlásod boldogította a hazát és népedet. De vigasztal annak tudata, hogy ezek azon jótétemények közzé tartoznak, (Luk. 14. 14.) miket földi lény nem fizethet meg, csak Isten az igazaknak feltámaszásának napján. Külömben is közötted és mi közöttünk nagy távolság van, mert az emberiség kezded alatt testté vált eszméi oly magaslatra emeltek, hová nem jutottak el atyáink, sem királyaink. Ha a szertartásos szentesítés korában élnénk, reád is olvashatnák a canonisatio magasztos ígét. De mi szükség erre? Szentté tettek intézményeid s leszes emlékbén egy a haza szentjei között. A mely magaslatra jutottál, ott közel az ég; csak egy lépés onnan s kezdődik az örök jutalmazás órája. E lépés alatt hidalja át áhítatos imánk az időt az örökkévalósággal. Oh! ez imánk vezesse át lelkedet az idő mélységei s a halál rémesen setét országa fellett az égi üdv mezőire s ott a magyar nemzet szentjei között szálljon reád a jutalmazó Isten idvezítő dicsősége!!! . . . Amen.

DE BALLYAI ALADÁR

51
384

Értsük meg egymást!

* * *

13

BUDAPEST.

TETTEY NÁNDOR és TÁRSA.

1875.

